

Over bemesting en landbouw.

Een historiografische schets van het
fosforgebruik in de Belgische
landbouw (1840-2011)

Dra. Hanne De Winter

Hanne.dewinter@icag.kuleuven.be

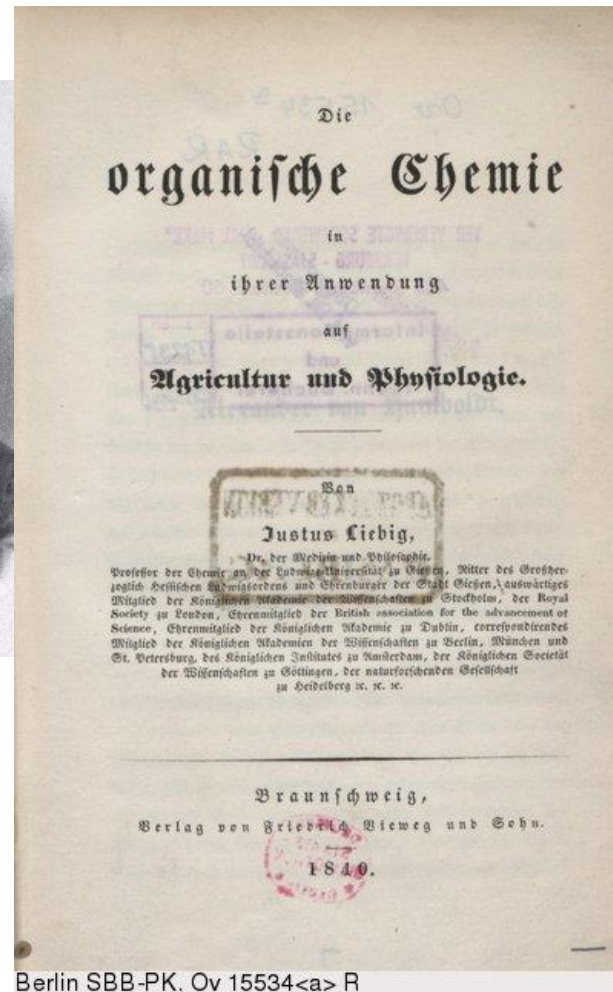
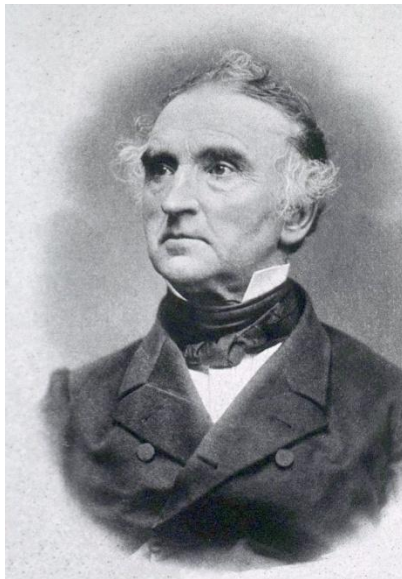

Inhoud

- Deel 1: Een voorgeschiedenis (1840-1884)
- Deel 2: Een heus kennisoffensief (1884-1914)
- Deel 3: Crisis als motor (1914-1945)
- Deel 4: Het fosforverbruik na WOII (1945-1982)
- Deel 5: Het fosforgehalte in de bodem (1982-2011)
- Besluit

Deel 1: Voorgeschiedenis (1840-1884)

De mineralentheorie van J. von Liebig

Berlin SBB-PK, Ov 15534<a> R

Deel 1: Voorgeschiedenis (1840-1884)

Traditionele bemesting

- Dierlijke mest (stalmest)
- Organische handelsmeststoffen (stadsmest, oliekoeken, houtas,...)

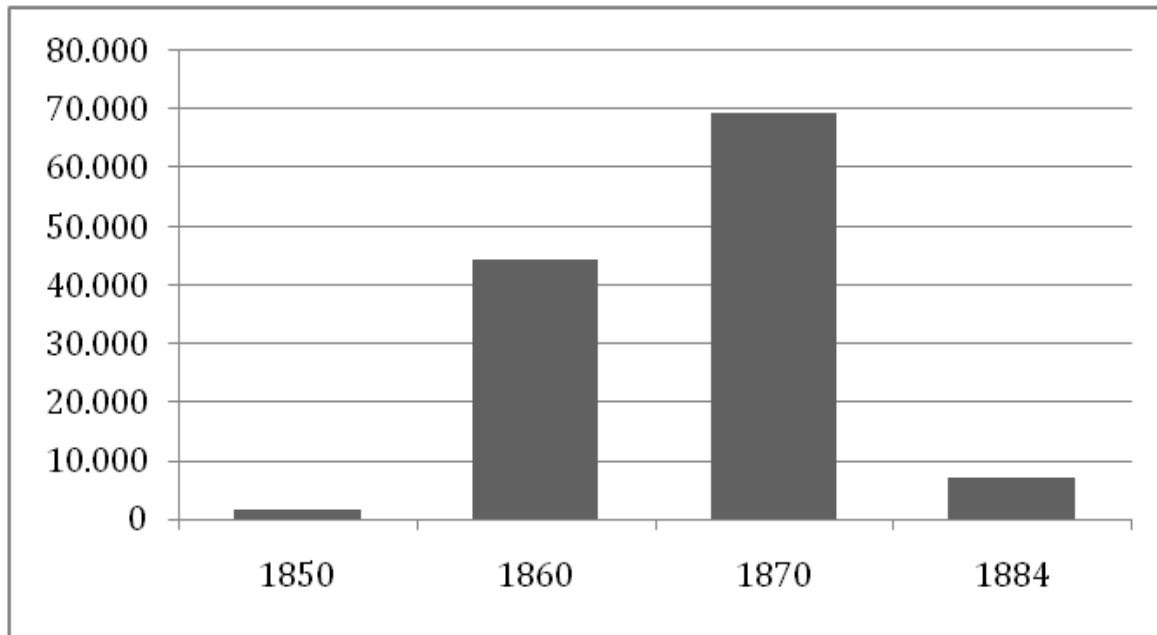
Bron: Mayhey, 1967 (1861-1864):
London labour and the London
poor: the condition and earnings
of those that will work, those that
cannot work, and those that will
not work, London, deel 2, p. 243

Deel 1: Voorgeschiedenis (1840-1884)

Guano

Evolutie van het verbruik van guano (in ton) in België, 1850-1884

Bron: *Tableau général du commerce de la Belgique avec les pays étrangers*, (1850), 29 en 107; (1860), 17 en 169; (1870), 14 en 56; (1884), 18 en 67.

Deel 1: Voorgeschiedenis (1840-1884)

De minerale meststoffenindustrie

- Groot-Brittannië: *Lawes Chemical Company* 'Superphosphate'
- België: *Société Métallurgique d'Engis*
Solvay & Cie., ...

Aantal meststoffabrieken (anorganisch + organisch), totaal productie (in ton) en omzet (in BEF) in België, Vlaanderen en Wallonië, 1880

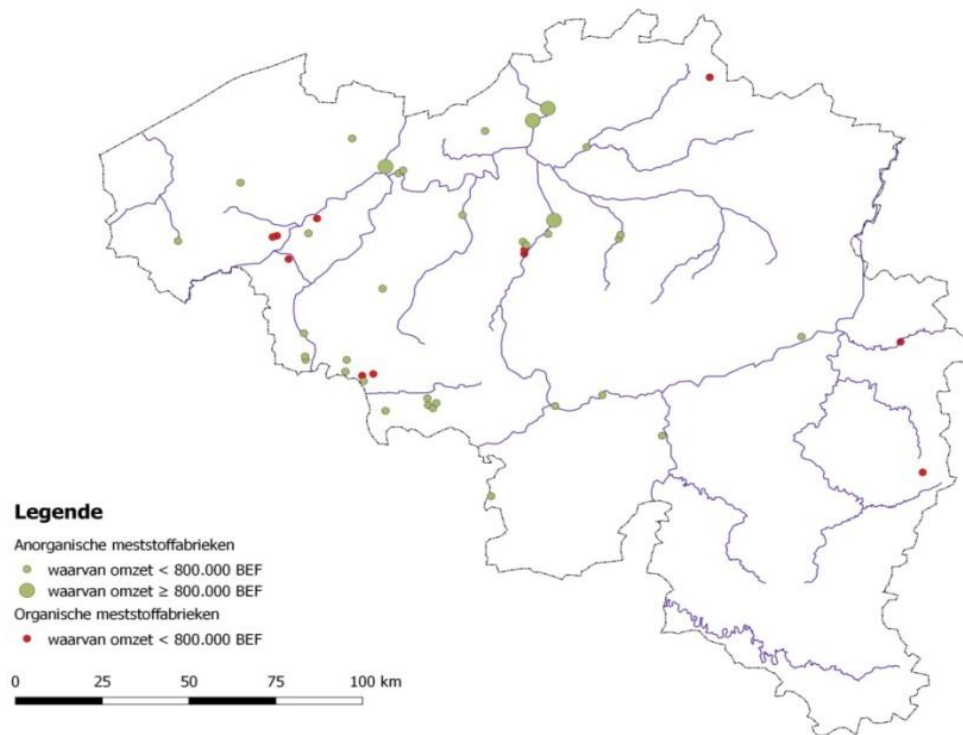
	Aantal fabrieken	Productie in ton	Omzet in BEF
België	46	98.232	16.493.968
Vlaanderen	25	61.716	14.091.725
Wallonië	21	36.516	2.402.243

Bron: Recensement Général 31 décembre 1880, 442-443.

Deel 1: Voorgeschiedenis (1840-1884)

De minerale meststoffenindustrie

Locaties van de meststoffenfabrieken (organische en anorganische) in België, 1880

Bron: *Recensement Général 31 décembre 1880*, 442-443.

Deel 2: Kennisoffensief (1884-1914)

Ministerie van Landbouw

- Rijksagronomen: 'culturele amfibiëen'
- > bemestingsexperimenten:

Bemestingsproefschema van de Belgische landbouwleraar P. Wauters, 1900

1.	2.	3.	4.	5.	6.
Stalmest	Stalmest	Stalmest	Stalmest	Stalmest	Stalmest
Stikstof		Stikstof	Stikstof	Stikstof	
Fosfor	Fosfor		Fosfor	Fosfor	
Potas	Potas	Potas		Potas	
Kalk	Kalk	Kalk	Kalk		

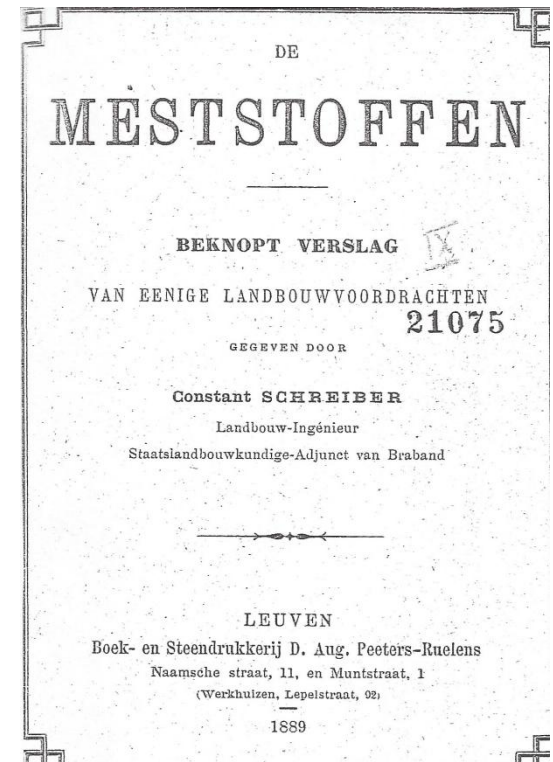
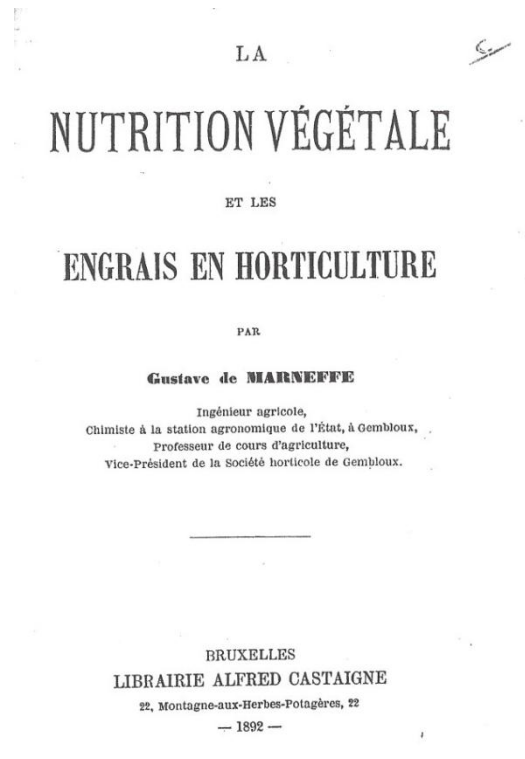
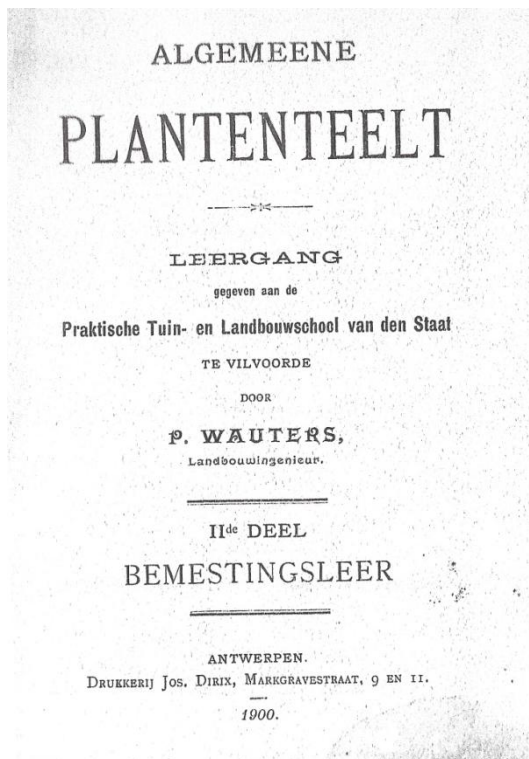
Bron: Wauters, *Algemeene plantenteelt*, 28.

Deel 2: Kennisoffensief (1884-1914)

Handleidingen 'Bemestingsleer'

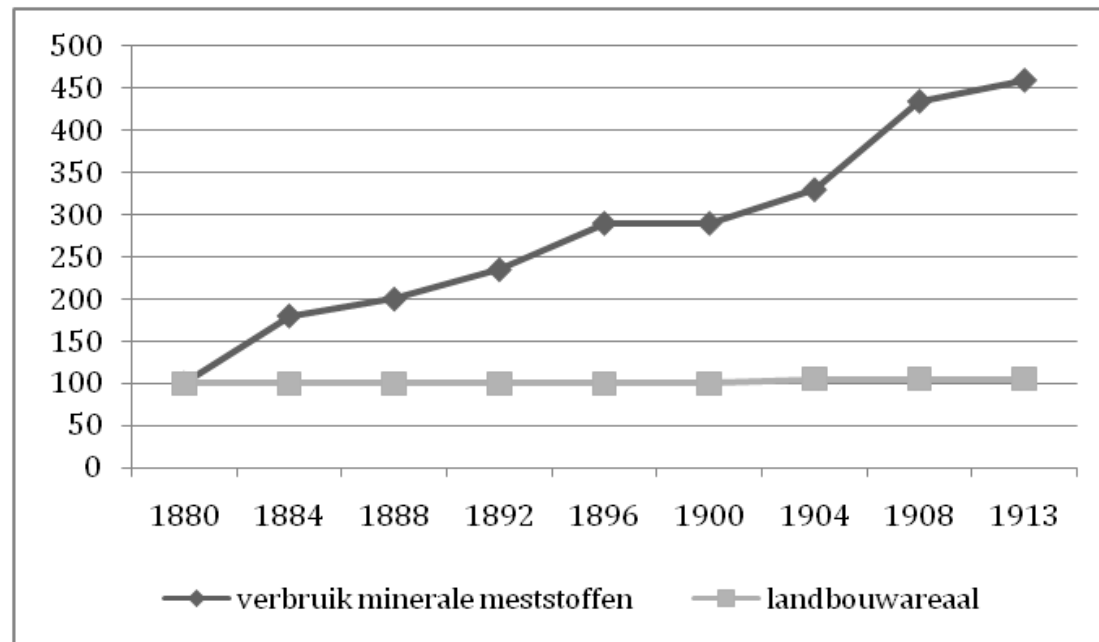
-> de eerste algemene bemestingsadviezen

Deel 2: Kennisoffensief (1884-1914)

Meststoffenproductie en -verbruik

Evolutie van het minerale meststoffenverbruik en van het landbouwareaal in België, 1880-1913 (1880 = 100)

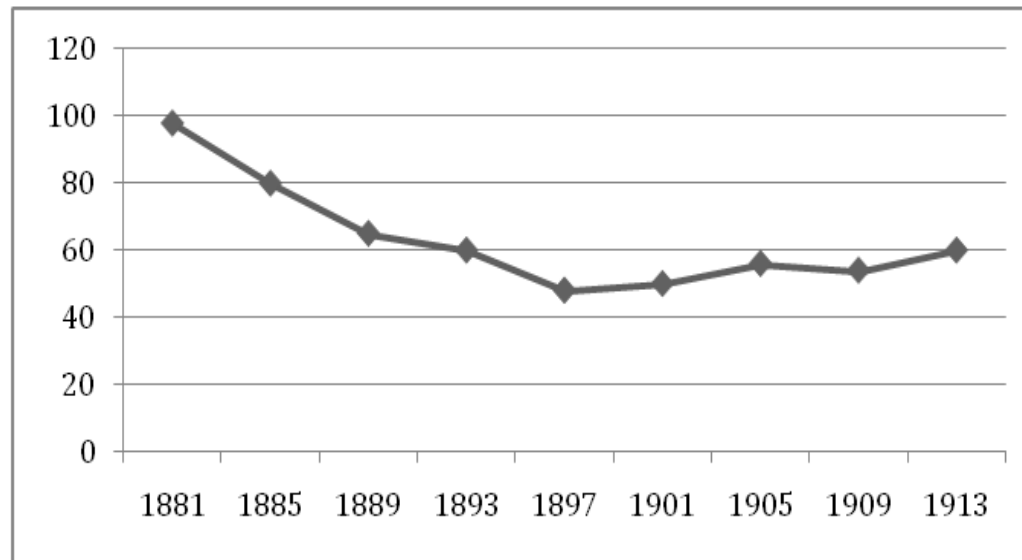

Bron: Blomme, *The economic development*, 240.

Deel 2: Kennisoffensief (1884-1914)

Meststofprijzen

**Evolutie van de prijs van de minerale meststoffen in België,
1880-1913 (1880=100)**

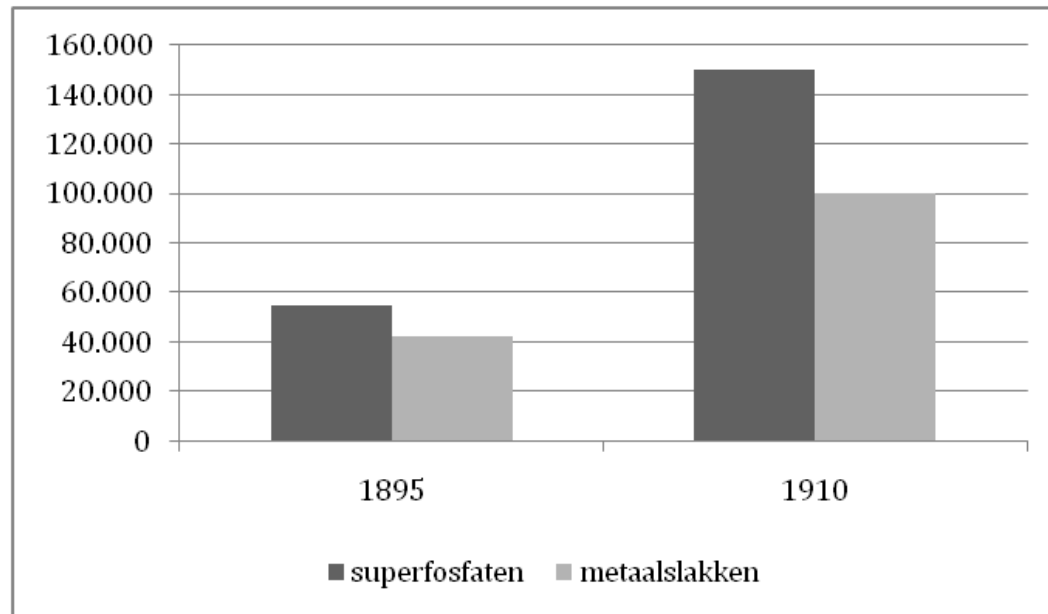

Bron: Blomme, *The Economic Development*, 241.

Deel 2: Kennisoffensief (1884-1914)

Fosforverbruik

Evolutie van het verbruik van superfosfaten en metaalslakken (in ton) in België, 1895 en 1910

Bron: Bublot, *La production*, 66.

Deel 2: Kennisoffensief (1884-1914)

Fosforproductie

- Superfosfaten en metaalslakken
- 1909: België exporteert 416.328 ton metaalslakken en 348.311 ton superfosfaten

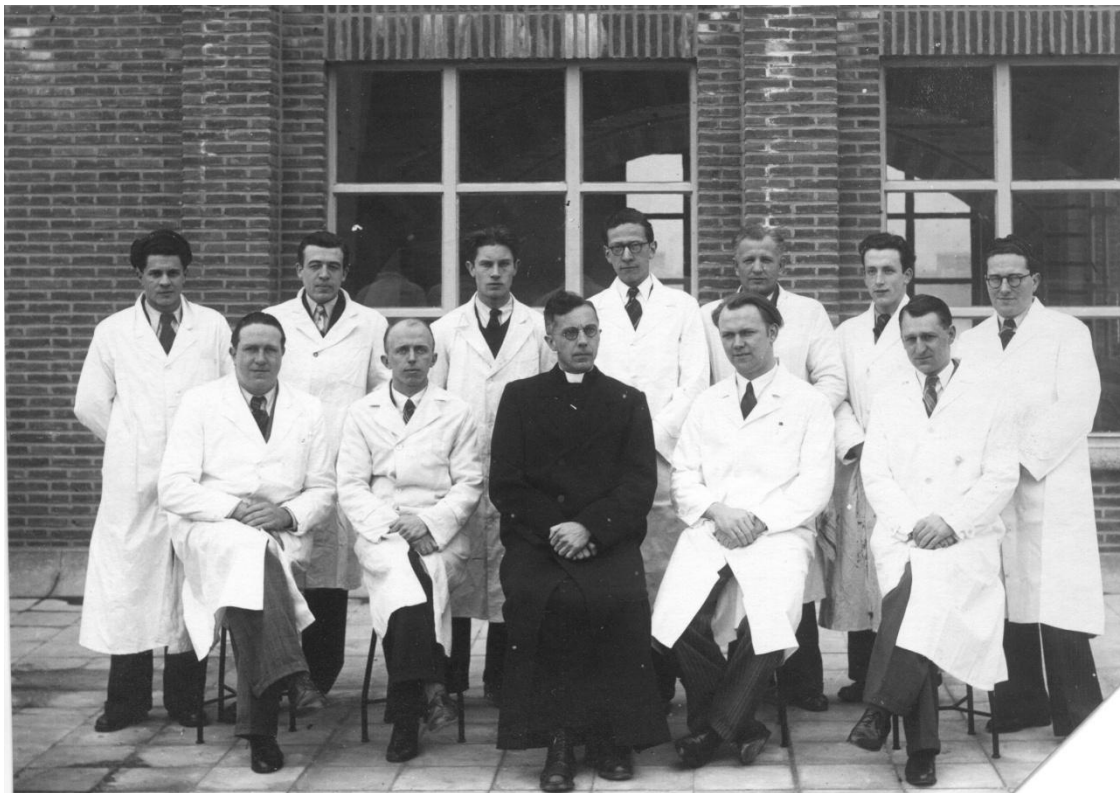

De Kouterfabriek (SAPFIA) te St. Amands
(productie van superfosfaten 1906-1950)

Deel 3: Crisis als motor (1914-1945)

Prof. Jozef Baeyens en het Bodemkundig Laboratorium

Professor Baeyens en het team van het Bodemkundig Laboratorium (Landbouwhogeschool Leuven), 1939

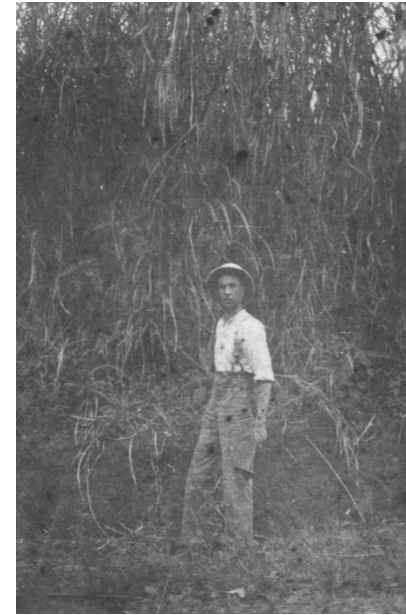

Bron: archief BDB

Deel 3: Crisis als motor (1914-1945)

Prof. Jozef Baeyens en het Bodemkundig Laboratorium

- INEAC
- Meststoffenindustrie
- Landbouwersverenigingen
- Ministerie van Landbouw

Professor Baeyens in
Belgisch- Congo op studiereis
voor het INEAC (1933-1934)

(Bron: persoonlijk archief familie Baeyens)

Deel 3: Crisis als motor (1914-1945)

Belgische bodemvruchtbaarheidsnormen

=> de eerste perseelsspecifieke bemestingsadviezen voor de praktijk

jaar	Aantal adviezen
1941	4.151
1942	8.201
1943	16.878
1944	9.324
1945	13.265

Evolutie van het totaal aantal bodemanalyses geanalyseerd door het Bodemkundig Laboratorium, 1941-1945

(Bron: Baeyens en Stenuit, *De bodemvruchtbaarheidstoestand*, 99)

Deel 3: Crisis als motor (1914-1945)

Een perceelsspecifiek bemestingsadvies

Bemestingsadvies van het Bodemkundig Laboratorium voor landbouwer R.J. afkomstig uit Kessenich (Limburg), 1948

Naam en adres van de landbouwer :
R... J... Kessenich (Limb.).

Nº 2.

Naam en adres van de staalnemer :
H... te Kessenich.

ONTLEDINGSUITSLAGEN

Benaming van het perceel : « Hork ».

Nr Bulletin : E. 550.

Nr Landbouwtreek : IV b.

Volgnummer	Nr der staalneming	PH.	Kalkbehoefte	Oplosbare fosfor	Uitwisselbare Kali	Koolstof- gehalte	Stikstof- gehalte	Verhouding C/N
7941	J. R. 1	6.0	0	3.2	4.3	1.03	108.2	9.5

BEOORDELING EN BEMESTINGSADVIES : Voor roggeteelt (slecht in droge jaren).

Reactie : Matig zuur. Toe te dienen dosis kalk : hoogstens lichte dosis. Liefst alkalisch-werkende meststoffen toedienen.

Fosfor en kali : Sterk uitgeput. Zware doses toedienen, zelfs voor tarwe.
Toe te dienen dosis : ongeveer (120 eenheden voor fosfor.
(120 eenheden voor kali.

Humus en stikstof : Laag humusgehalte. Flinke doses stalmest mogen hier worden toegediend. Toe te dienen dosis stikstof : ongeveer 45 eenheden.

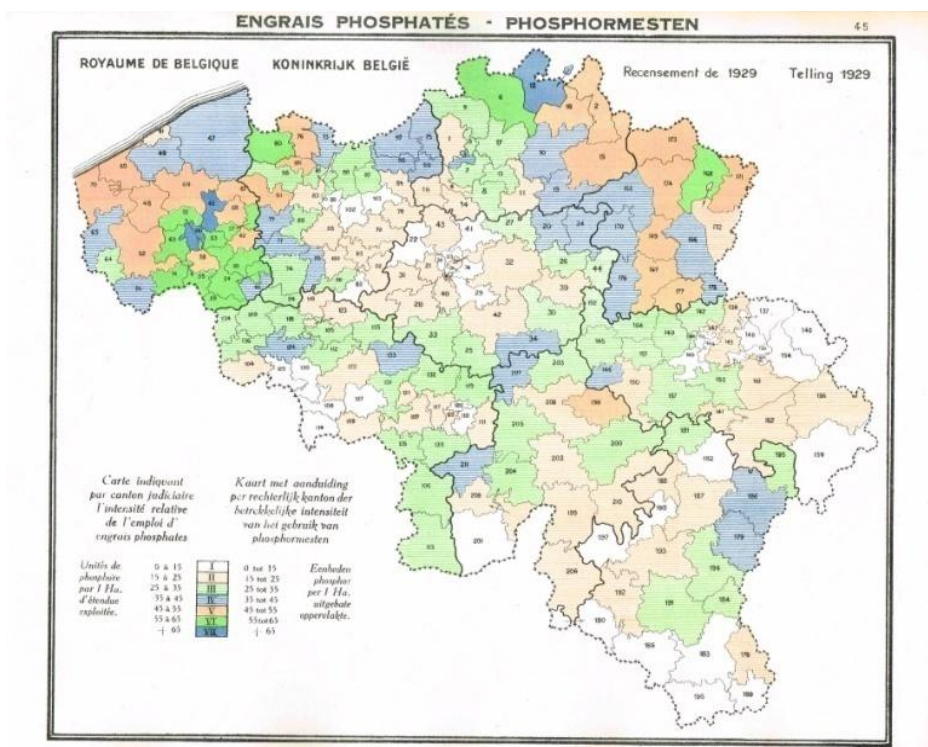
Besluit : Sterk uitgeputte grond op elk gebied. Eerst en vooral echter het humusgehalte opdrijven en een paar jaar sterk voor fosfor en kali bemesten.

Deel 3: Crisis als motor (1914-1945)

Fosformeststoffenverbruik

Jaar	Belgisch verbruik fosformeststoffen
1910	255.370 ton
1929	447.228 ton

(Bron: Agriculture. Recensement général de 1910, 263-264; Agriculture. Recensement général au 31 décembre 1929, 393-394)

Verspreiding van het verbruik van de fosformeststoffen per rechterlijk kanton (in eenheden fosfor per hectare landbouwgrond) in België, 1929

(Bron: Atlas van de Algemene Landbouwtelling van 31 december 1929, 45)

Deel 4: Bemestingsadviezen na WOII (1945-1982)

Nationaal Congres voor Landbouwhernieuwing (1945)

Ten allen kanten worden pogingen aangewend om de puinen op te ruimen, die een vijfjarige bezetting op stoffelijk en geestelijk gebied gestapeld heeft. Moest men geen aandacht wijden aan de zoo belangrijke taak, die land- en tuinbouw in de nationale economie en in gansch het nationaal leven te vervullen hebben, dan zou het onbegonnen werk zijn te droomen van een meer welvarend volk in dit land, dat het kruispunt is van Europa en dat steeds het gelukkigste land van den aardbol had kunnen zijn.

Baron Robert De Kerckhove D'Exaerde

(Bron: Nationaal Congres voor Landbouwhernieuwing. Verhandelingen en Wensen, 21)

Deel 4: Bemestingsadviezen na WOII (1945-1982)

De Bodemkundige Dienst van België

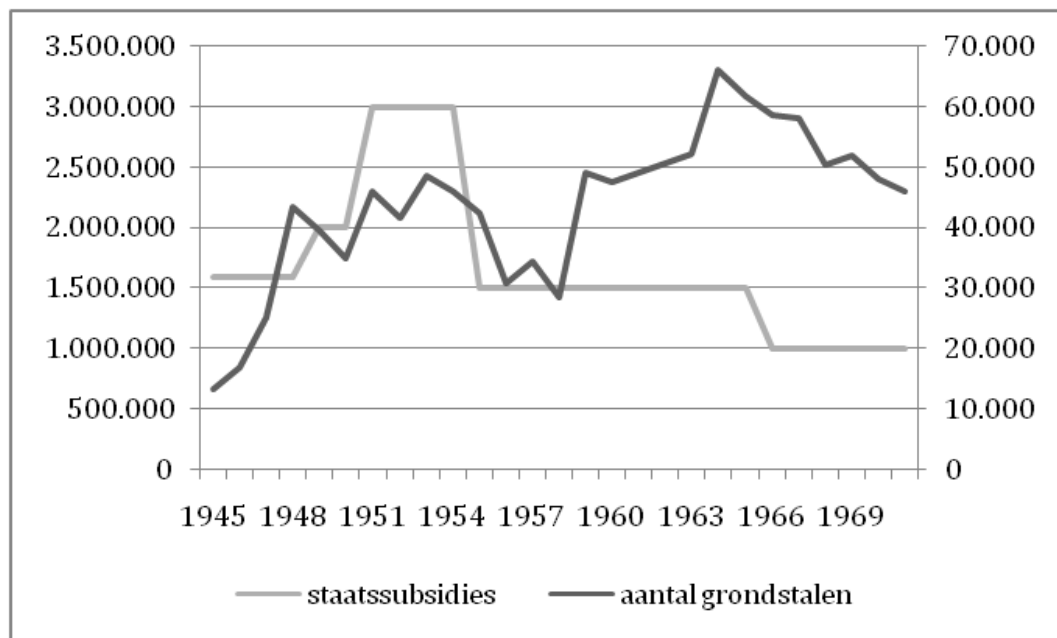

Bron: ABDB (foto geschonken door de familie Stenuit aan de BDB).

Deel 4: Bemestingsadviezen na WOII (1945-1982)

Concurrentie (1955)

Evolutie van de staatssubsidies verleend door het Ministerie van Landbouw aan de grondanalyses uitgevoerd door de Bodemkundige Dienst van België (in BEF, linkeras) en van het aantal binnengekomen grondstalen (bouwlaag) bij de Bodemkundige Dienst van België (rechteras), 1945-1971

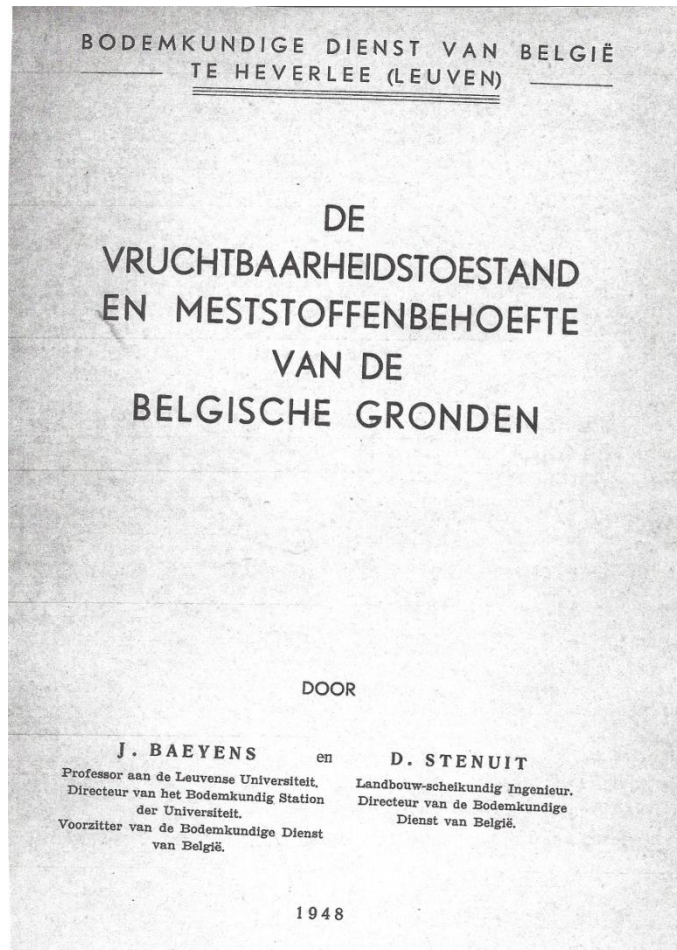

(Bron: ABDB, Statistieken)

Deel 4: Bemestingsadviezen na WOII (1945-1982)

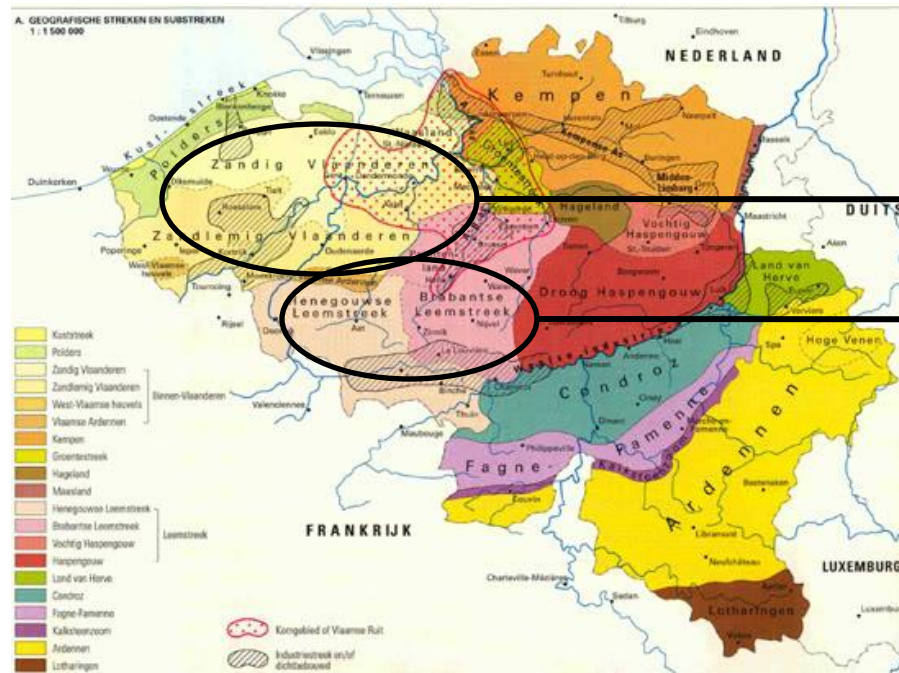
Fosfortoestand Belgische landbouwgronden (1948)

Fosfor	Beoordeling	% gronden
— 5,0	Sterk uitgeput	9.9
5,1 — 10,0	Tam. sterk uitgep.	20.9
10,1 — 16,0	Middelm. gehalte	26.3
+ 16,0	Goed geh. tot reserve	42.9

Deel 4: Bemestingsadviezen na WOII (1945-1982)

Fosfaatverbruik Belgische landbouw (1949-1973)

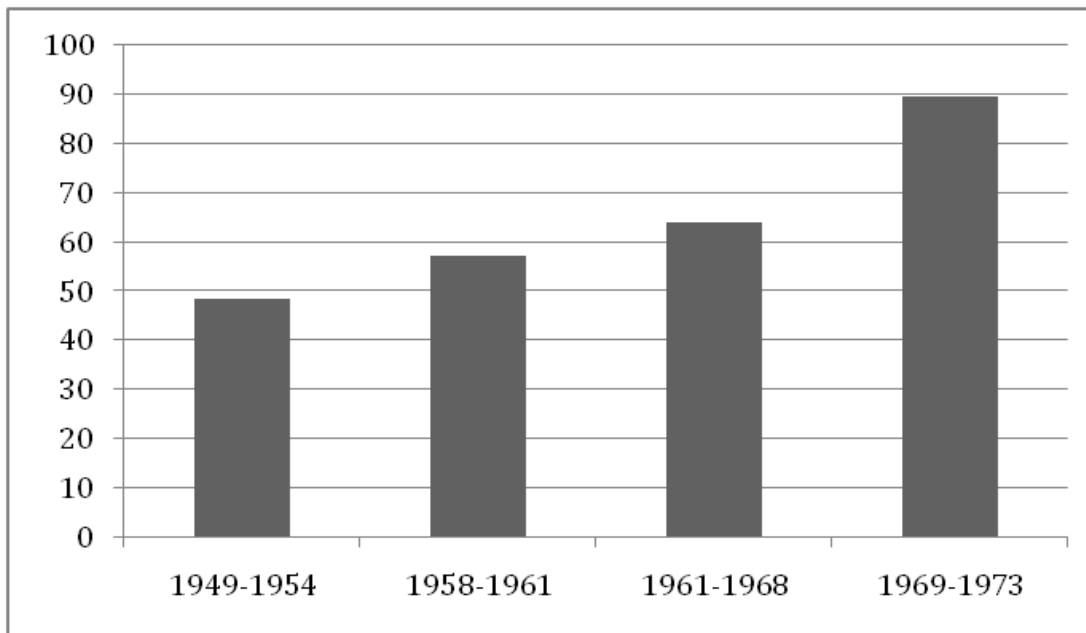
Opvallend hoog
fosforgehalte : drijfmest

Opvallend hoog
fosforgehalte:
minerale
(fosfor)meststoffen

Deel 4: Bemestingsadviezen na WOII (1945-1982)

Fosfaatverbruik Belgische landbouw (1949-1973)

Evolutie van het gemiddeld verbruik van fosfaat uit minerale meststoffen (in kg zuivere P_2O_5 per ha landbouwgrond) in België, 1949-1973

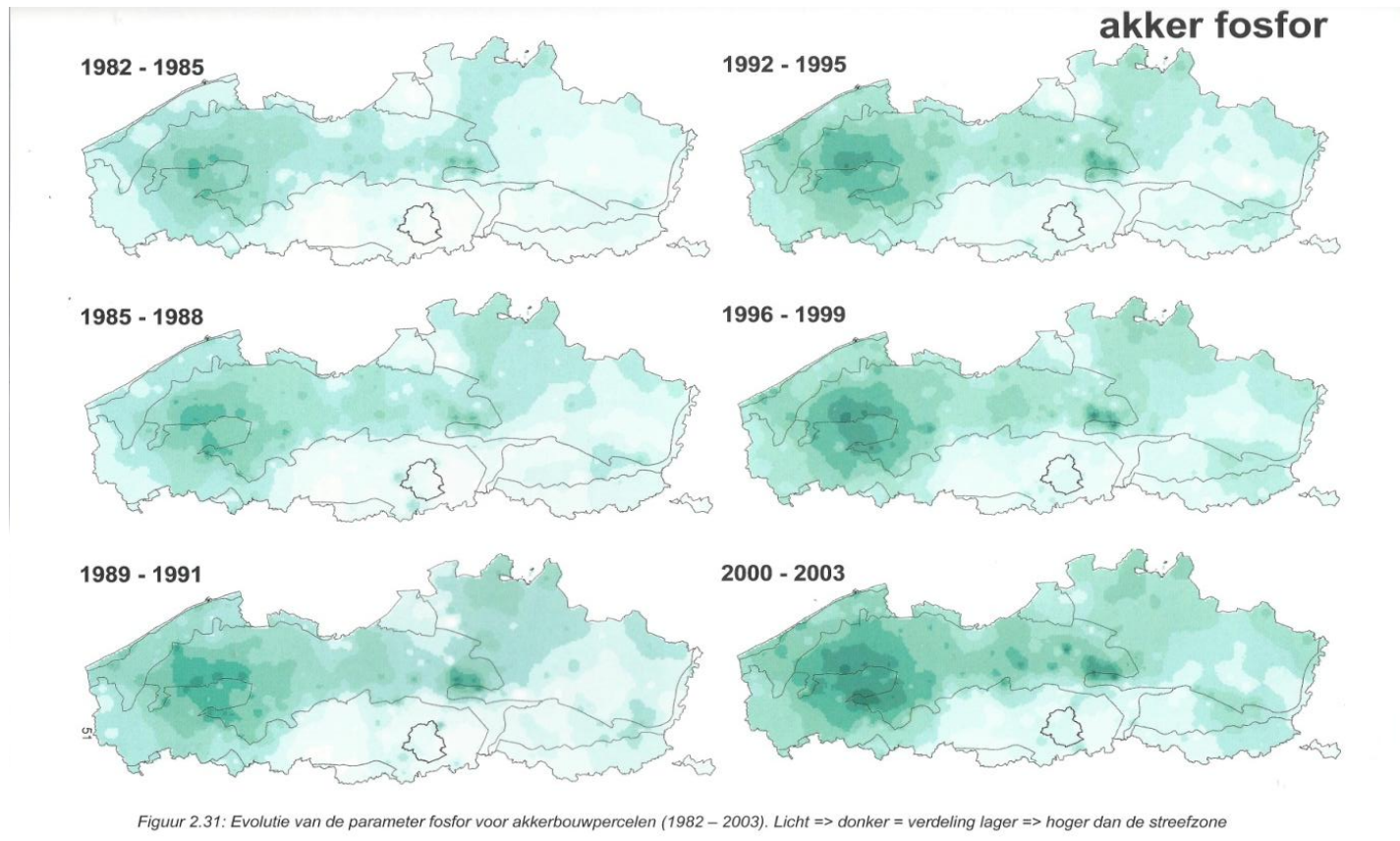

Bron: "De evolutie van de fosfor- en kalitoestand in onze gronden", *De Boer*, 80 (1974) 31, 7.

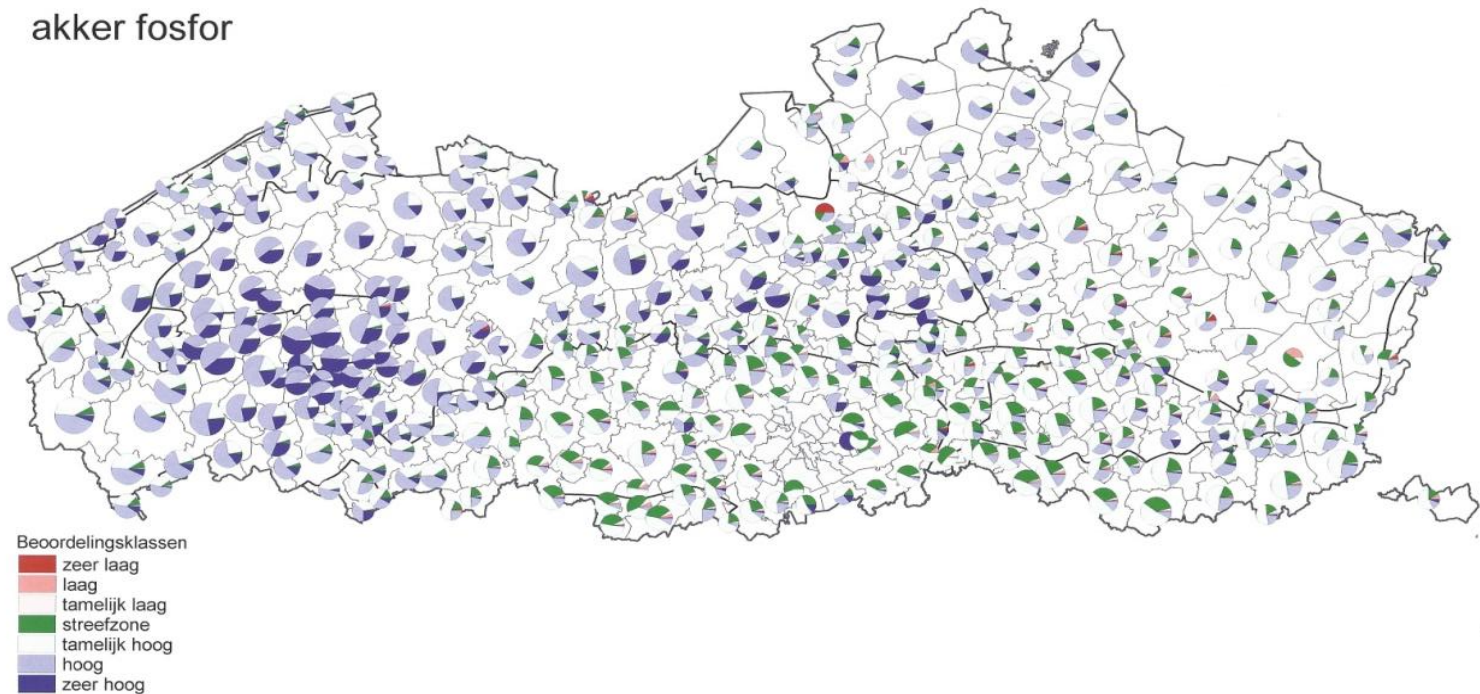
Deel 5: Het fosforgehalte in de Belgische landbouwbodems (1982-2011)

Evolutie 1982-2003

Deel 5: Het fosforgehalte in de Belgische landbouwbodems (1982-2011)

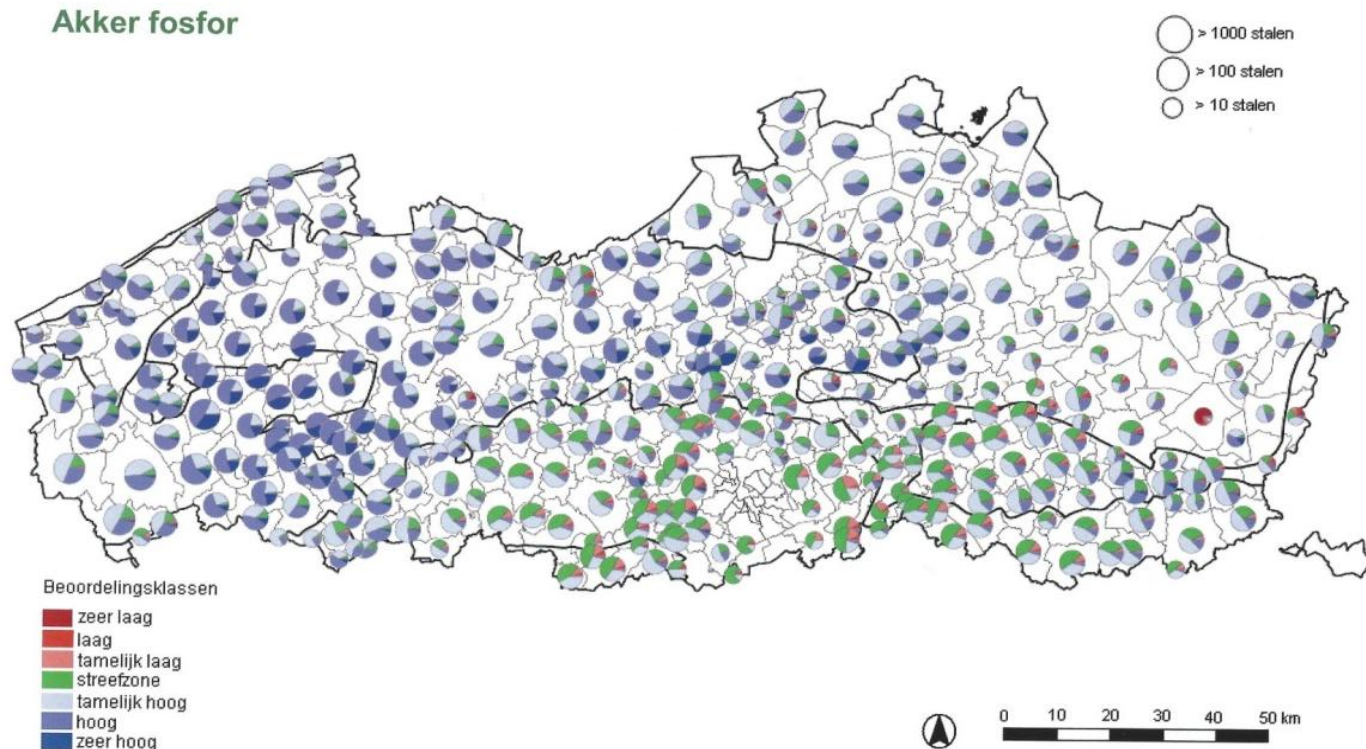
Evolutie 2004-2007

Figuur 2.19: Procentuele verdeling van de akkerbouwstalen in de zeven bodemvruchtbaarheidsklassen per gemeente (eventueel opgesplitst naar landbouwstreek) voor de parameter fosfor

Deel 5: Het fosforgehalte in de Belgische landbouwbodems (1982-2011)

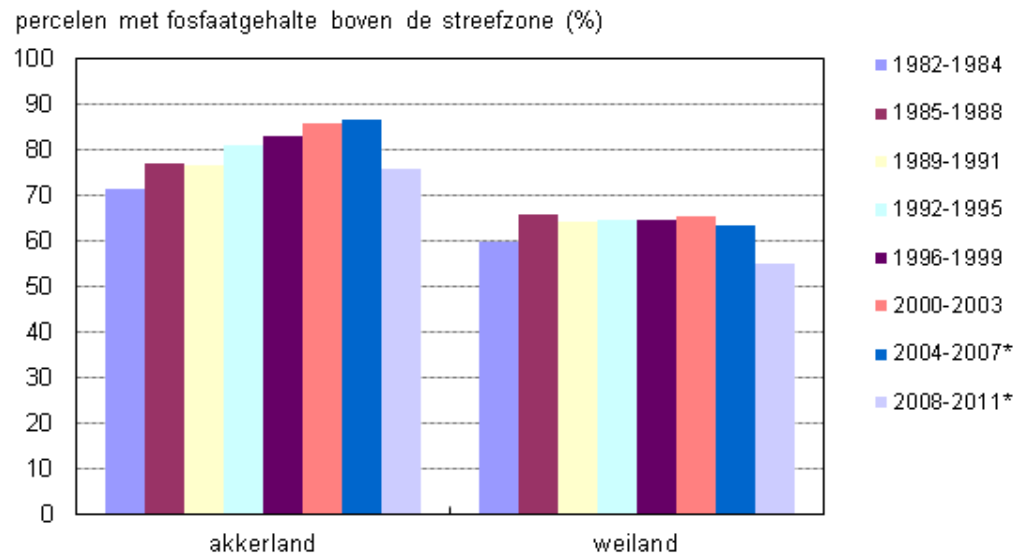
Evolutie 2008-2011

Figuur 2.19: Procentuele verdeling van de akkerbouwstalen in de zeven bodemvruchtbaarheidsklassen per gemeente (eventueel opgesplitst naar landbouwstreek) voor de parameter fosfor (2008-2011)

Wat kunnen we nu algemeen besluiten over de evolutie van het fosforgehalte van de Belgische gronden?

- Fosforgehalte **1889**: gebrek
- **1948**: 58 % van de Belgische landbouwgronden leed aan een fosforgebrek
- **1974-2003**: fosforovermaat
- **2003** bleef dit overigens gevoelig stijgen (zeker in Vlaanderen).
- **2011**: nog steeds 77% van de Vlaamse landbouwgronden fosforovermaat. Toch terugloop sinds 2008.
- **2012-2015**: ?

* Periode 2004-2007 loopt tot 31 augustus 2007. Periode 2008-2011 loopt van 1 september 2007 tot 31 augustus 2011

Bedankt voor uw aandacht!